

## Література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
2. Бойченко В.В. Идея поликультурности у змісті національної освіти / В.В. Бойченко // Педагогіка та психологія : науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці : Рута, 2003. – Вип. 177. – № 3–4. – С. 40–44.
3. Болотіна В.Ю. Моральні цінності підростаючого покоління / В.Ю. Болотіна // Цінності освіти і виховання / [за ред. О.В. Сухомлинської]. – К., 1997. – С. 19–21.
4. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М.Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання / [за ред. О.В. Сухомлинської]. – К., 1997. – С. 21–25.
5. Залесский Г.Е. Психология мировоззрения и убеждений личности / Г.Е. Залесский. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.
6. Мясичев В.Н. Личность и отношения человека. Психология отношений / В.Н. Мясичев. – М. ; Воронеж, 1995.
7. Мясичев В.Н. Психология отношений: избранные психологические труды / В.Н. Мясичев ; [под ред. А.А. Бодалева]. – М. : Изд-во института практич. психологии ; Воронеж : Модэк, 1995. – 356 с.
8. Платонов К.К. Структура развития личности / К.К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 255 с.
9. Ткачова Н.О. Аксиологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : монографія / Н.О. Ткачова. – Луганськ : Луганський нац. пед. ун-т імені Т.Г. Шевченка ; Х. : Каравела, 2006. – 301 с.

ШУТЬКО Т.П.

## КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ МЕДИЧНИХ ФАХІВЦІВ

Соціально-психологічний аспект студентства визначає його як спільноту, що характеризується високою соціальною активністю й проходить стадію персонілізації на основі цілеспрямованого засвоєння навчальних, професійних та соціальних функцій. Стрижневою психічною рисою майбутнього молодшого спеціаліста є тісно поєднане формування особистості та професійної самосвідомості. У наш час, коли професійна освіта все більше орієнтується на “вільний розвиток людини”, самостійність у навчанні, конкурентоспроможність, мобільність майбутніх фахівців, відбувається процес зміни освітньої парадигми. Аналіз ціннісних орієнтацій молоді свідчить, що більшість молодих людей орієнтується на здійснення особистісного вибору та досягнення життєвого успіху завдяки здібностям, професіоналізму й власним вольовим зусиллям [5].

Надзвичайно важливою умовою конкурентоспроможності фахівця є необхідність підготовки його згідно з міжнародними кваліфікаційними стандартами. У Європі вища освіта сьогодні розглядається як “навчання на основі компетенцій”. Нова концепція компетенцій починає відігравати важливу роль у вирішенні проблем професійної освіти. Компетентнісний підхід відповідає вимогам модернізації європейської освіти в межах Болонської декларації. Він базується на двох основних поняттях – “компетентність” і “компетенція”. Експерти Ради Європи визначають, що компетентність передбачає спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок [2]. Українська освіта починає оперувати поняттям компетентності в тому значенні, яке пропонують європейські країни [8]. Професійна компетентність – індивідуальна характеристика рівня відповідності вимогам професії. Тому в освітніх процесах навчальних закладів, які готують майбутніх молодших спеціалістів, основним завданням є формування ключових компетенцій, серед яких для людей професії “молодший медичний спеціаліст” як особливо значущу виділяємо комунікативну, адже їх праця передбачає високі вимоги до міжособистісної взаємодії.

Проблеми комунікативної компетентності аналізуються в працях К.О. Абульханової-Славської, Г.М. Андрєєвої, О.О. Бодальова, Л.П. Буєвої, М.С. Кагана, С.Д. Максименка, О.М. Леонтьєва, О.О. Леонтьєва, Б.Ф. Ломова, Б.Д. Паригіна та ін. У дослідженнях Г.О. Балла, В.М. Галузьяка, А.Б. Добровича, М.М. Заброцького, В.О. Кан-Калика, Я.Л. Коломінського, М.Н. Корнева, О.В. Киричука, С.О. Мусатова, Л.Е. Орбан-Лембрик, В.А. Семиченко, Т.М. Титаренко, Ю.М. Швалба, Т.С. Яценко висвітлено різні сторони професійного спілкування. Комунікативна компетентність є готовністю особистості до комунікативної діяльності. Психолого-педагогічні умови та засоби розвитку комунікативного потенціалу особистості вивчали О.О. Вербицький, Ю.М. Ємельянов, М.П. Зажирко, В.В. Каплінський, М.О. Коць, Л.А. Петровська та ін.

Таким чином, на сьогодні актуальним є пошук шляхів формування комунікативної компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів – важливої складової успішної діяльності, оскільки комунікативна компетентність їх особистості є основою формування їх професійно важливих якостей. У практичному аспекті вирішення такого завдання передбачає підвищення ефективності діяльності фахівця.

Більша частина робочого дня молодшого медичного спеціаліста здійснюється в напруженій обстановці, і головну роль при цьому відіграє включення в процес комунікації з пацієнтами та їх родичами, колегами.

**Мета статті** – провести теоретичний аналіз й узагальнення значення комунікативної компетентності як складової професійної компетентності в діяльності майбутнього молодшого медичного фахівця та експериментально дослідити особливості їх комунікативної компетентності фахівця як людини сьогодення.

Комунікація в професійній діяльності майбутнього молодшого медичного спеціаліста виконує три основні функції:

- комунікативну – обмін інформацією;
- інтерактивну – організація взаємодії;
- перцептивну – сприйняття й формування образу іншої людини та встановлення взаємодії.

Комунікативний потенціал особистості майбутнього молодшого медичного спеціаліста – це єдність трьох складових:

- *комунікативні якості* – розвиток потреби в спілкуванні, ставлення до способу міжособистісної взаємодії;
- *комунікативні здібності* – виявляти ініціативу в спілкуванні та активність; емоційно відгукуватися на стан партнерів по взаємодії; формувати й реалізувати особисту індивідуальну програму взаємодії; до самостимуляції та взаємної стимуляції в спілкуванні;
- *комунікативна компетентність* – знання норм і правил міжособистісної взаємодії, а також здатність робити соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, в якій доведеться спілкуватись; соціально-психологічно програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації; “вживатися” в соціально-психологічну атмосферу комунікативної ситуації; здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування в комунікативній ситуації [3].

У Державній програмі розвитку медсестринства визначено очевидну й надзвичайно важливу роль медичних сестер, акушерок, фельдшерів. Їх завдан-

нями є надання кваліфікованої допомоги людям, які її потребують [6, с. 2]. Саме вона визначається через кваліфікацію фахівця, яка виступає суб'єктивним атрибутом компетентності (табл. 1), що включає рівень і спеціалізацію.

Таблиця 1

**Структура компетентності випускника  
вищого навчального закладу (за Л.А. Жудіною)**

Атрибути компетентності	
суб'єктивні	діяльнісні
<p>1. <i>Кваліфікація</i> – рівень і спеціалізація:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– здібності</li> <li>– професійно важливі якості</li> <li>– знання, вміння, навички</li> <li>– досвід</li> <li>– самостійність</li> <li>– відповідальність</li> </ul>	<p>1. <i>Посадова компетентність</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– здатність до антиципації</li> <li>– здатність до самостійного виконання професійних завдань</li> <li>– уміння оцінювати результати своєї праці</li> <li>– здатність самостійно здобувати нові знання</li> </ul>
<p>2. <i>Особистісна компетентність</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– готовність до постійного підвищення кваліфікації</li> <li>– здатність до самомотивування</li> <li>– здатність до рефлексії</li> <li>– здатність до саморозвитку в професійній праці</li> </ul>	<p>2. <i>Соціальна компетентність</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– здатність до трансцендентації</li> <li>– здатність до колективної діяльності та співпраці</li> <li>– готовність до прийняття на себе відповідальності за результати своєї праці та навколишнє середовище</li> </ul>
<p>3. <i>Цінності</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– ставлення до праці, до професійного оточення</li> </ul>	

Говорячи про професіоналізм, в одних випадках маємо на увазі нормативні вимоги до професії, до особистості людини – “нормативний професіоналізм”, в інших – володіння людиною необхідним нормативним набором психічних якостей, коли професіоналізм стає внутрішньою характеристикою людини – “реальний професіоналізм”. Формування професійної компетентності зводиться не тільки до рівня необхідної освіти в рамках однієї професії з урахуванням індивідуальних особливостей, а й до здатності набувати нових знань і здібностей. Професійна компетентність – це результат професійної підготовки фахівця. На кожному етапі навчання визначається рівень досягнень студентів відповідно до вимог державного стандарту з певної спеціальності, рівень їх готовності до застосування засвоєних знань у практичній діяльності, тобто рівень їх компетентності.

Здібність, уміння (або потенціал) здійснювати дії в певній галузі або різних сферах навколишньої дійсності на основі досвіду, знань, постійної самоосвіти називається компетентністю. Термін “компетентність” (від лат. *competens* – перебувати у зв'язку, брати участь у чомусь) – сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію. Оскільки компетентності – це, насамперед, замовлення суспільства на підготовку його громадян, такий перелік багато в чому визначається узгодженою позицією соціуму в певній країні чи регіоні. Іншими словами, компетентність – це здатність встано-

вити й реалізувати зв'язок між “знаннями – вміннями” та ситуацією. Компетентності класифікують таким чином:

- ключові – мають найбільш загальний характер, універсальні й застосовуються в різних виробничих та життєвих ситуаціях;
- базові – відображають специфіку певної професійної діяльності;
- функціональні – є сукупністю характеристик конкретної діяльності і відображають набір функцій для цього робочого місця [10].

Єдиного узгодженого визначення та переліку ключових компетентностей не існує. Це найбільш загальні (універсальні) культурно-вироблені способи дії (здібності й уміння), які дають людині змогу розуміти ситуацію, досягати результатів в особистому та професійному житті в умовах конкретного суспільства. Їх набувають у результаті досвіду й успішного застосування здобутих у навчальному процесі вмінь. Особисті досягнення сьогодні пов'язуються з рівнем компетентності майбутнього спеціаліста в освітньому процесі.

Ключові компетентності поділяють таким чином (табл. 2).

Таблиця 2

### Види ключових компетентностей

Види ключових компетентностей	Характеристика компетентностей
Ціннісно-змістовна (світогляд, ціннісні орієнтири студента, механізми самовизначення в різних ситуаціях)	формулювати свої ціннісні орієнтири, ставлення до предметів, що вивчаються, і сфер діяльності; володіти способами самовизначення в ситуаціях вибору на основі власних позицій; уміти приймати рішення, брати на себе відповідальність за їх наслідки, здійснювати дії та вчинки на основі вибраних цільових і змістових установок; здійснювати індивідуальну освітню траєкторію з урахуванням загальних вимог і норм
Навчально-пізнавальна (елементи логічної, методологічної, загальнонавчальної діяльності; планування, аналіз, рефлексія, самооцінка; вирішення навчально-пізнавальних проблем; функціональна грамотність)	ставити мету й організувати її досягнення, уміти пояснити її; організувати планування, аналіз, рефлексію, самооцінку своєї навчально-пізнавальної діяльності; ставити запитання щодо фактів, які спостерігаються, шукати причини явищ, висловлювати своє розуміння або нерозуміння проблеми, що вивчається; ставити пізнавальні завдання й висувати гіпотези; вибирати умови проведення спостереження або досвіду; визирати необхідні прилади та устаткування, володіти вимірювальними навичками, працювати з інструкціями; використовувати елементи ймовірних і статистичних методів пізнання; описувати результати, формулювати висновки; виступати усно та письмово за результатами свого дослідження з використанням комп'ютерних засобів і технологій (текстові та графічні редактори, презентації); мати досвід освоєння наукової картини світу

Види ключових компетентностей	Характеристика компетентностей
Комунікативна (знання мов, способів взаємодії з оточенням і віддаленими людьми й подіями; навички роботи в колективі, володіння різними соціальними ролями)	<p>уміти представити себе усно й письмово;</p> <p>уміти представляти свою групу, коледж, країну в ситуаціях міжкультурного спілкування, в режимі діалогу культур, використовувати для цього знання іноземної мови;</p> <p>володіти способами взаємодії з оточенням і віддаленими людьми й подіями; виступати з усним повідомленням, уміти поставити запитання, коректно вести навчальний діалог;</p> <p>володіти різними видами мовної діяльності (монолог, діалог, читання, лист), лінгвістичною й мовною компетенціями;</p> <p>володіти способами спільної діяльності в групі, прийомами дій у ситуаціях спілкування; уміннями шукати та знаходити компроміси;</p> <p>мати позитивні навички спілкування в полікультурному, поліетнічному й багатоконфесійному суспільстві, заснованому на знанні історичного коріння та традицій різних національних спільностей і соціальних груп</p>

Процес формування ключових компетентностей у навчальному процесі називають компетентністним підходом. Ключові компетентності – якості особистості, які входять до підгрупи професійно значущих якостей і якими повинен володіти фахівець у багатьох суміжних професіях або у великій групі різнопрофільних професій. Саме вони визначають ефективність діяльності не тільки в рамках конкретної професії, а значно ширше – в багатьох професіях. Такий підхід до ключових компетентностей позитивний тим, що вони вважаються частиною цілісної структури особистості, запропонованої Е.Ф. Зеєром з посиланням на працю А. Шелтона, і виділені залежно від рівня професійної активності: психомоторні вміння, загальнотрудові якості, пізнавальні здібності, персональні здібності, соціальні здібності (орієнтовані на групову поведінку).

Комунікативна компетентність особистості, незалежно від професійної діяльності, є визначальною властивістю й має унікальний, об’ємний, діалоговий характер. Комунікативна компетентність майбутнього молодшого медичного спеціаліста розглядається також як цілісне структурне утворення, що включає конативний (загальні та специфічні комунікативні уміння, перцептивно-рефлексивні вміння, експресивні вміння, домінуюче застосування організаційних впливів у взаємодії з людьми), гностичний (система знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування в цілому й професійного зокрема, знання про стилі спілкування, загальнокультурна компетентність, творче мислення), емоційний (гуманістична установка на спілкування, діалогічні відносини, розвинуті емпатія та рефлексія, високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними й соціальними ролями) елементи, які забезпечують високу ефективність спілкування [9, с. 130]; як самореалізацію особистості, володіння лінгвістичними вміннями, дотримання специфічних соціально-культурних норм мовленнєвої поведінки та психологічних законів, встановлення контакту при



спілкуванні, підтримання сприятливої атмосфери, розвиток емоційно-чуттєвої сфери особистості. Її розвитку сприяє самореалізація й самовизначення особистості [4, с. 59].

Специфіка юнацького віку (максималізм, підвищена потреба в самоствердженні, боротьба за статус, внутрішня самотність, роз'єднаність) та нерозвиненість цієї форми компетентності перетворює студентську молодь – майбутніх фахівців на складного партнера в спілкуванні, призводить до несформованості партнерства в різних сферах діяльності: побутовій, навчальній, професійній, суспільно-політичній. Від рівня комунікативної компетентності їх особистості, що є основою успішної побудови міжособистісних відносин, ефективного спілкування в суспільстві, залежить реалізація життєвої успішності [10]. Що стосується міжособистісної сфери діяльності в студентській групі, то недостатня розвиненість комунікативної компетентності викликає непорозуміння між її членами, настановлення на однобічність сприйняття іншої людини, виникнення психологічного бар'єра в спілкуванні, конфліктів.

З метою дослідження рівня сформованості та проявів комунікативної компетентності [9] майбутніх молодших медичних спеціалістів застосовані діагностичні тести серед студентів медичного коледжу (перший, другий і третій курси). Критерії комунікативної компетентності відображали розвиток таких умінь:

- вести вербальний і невербальний обмін інформацією, а також діагностувати особисті властивості і якості співрозмовника;
- виробляти стратегію, тактику й техніку, взаємодію з людьми, організувати їх спільну діяльність для досягнення визначеної соціально значущої мети;
- ідентифікувати себе із співрозмовником, розуміти, як він сам сприймається партнером по спілкуванню, й емпатійно ставиться до нього.

Діагностика загального рівня комунікабельності (за В.Ф. Ряховським) показала типи комунікативних проявів майбутніх фахівців у процесі комунікації залежно від мовленнєвих характеристик: домінантність, мобільність, ригідність, інтровертність.

Очевидно, що від першого курсу до третього відзначаються зміни: некомунікабельні, замкнуті, неговіркі студенти стають більш товариськими, упевненими в собі, терплячими в спілкуванні з іншими (рис. 1). Однак деякі студенти, особливо другого курсу, відрізняються часом надмірною товариськістю, зацікавленістю, балакучістю, конфліктністю. Таким чином, майбутні молодші медичні спеціалісти на середньому рівні виявляють здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, і це вміння змінювалось серед досліджуваних різних курсів.

Результати діагностики потреби в спілкуванні надали інформацію щодо потреб у спілкуванні майбутніх молодших медичних спеціалістів.

Для досягнення взаєморозуміння під час комунікації необхідний зворотний зв'язок, а для цього між суб'єктами взаємодії повинна бути на високому рівні потреба в спілкуванні. Результати тестування показали (рис. 2), що досліджувані майбутні фахівці не характеризуються високим рівнем потреби в міжособистісних відносинах. Спостерігаємо підвищення значень у студентів другого курсу (46%) і знову йде зниження показників у студентів третього курсу (33%).

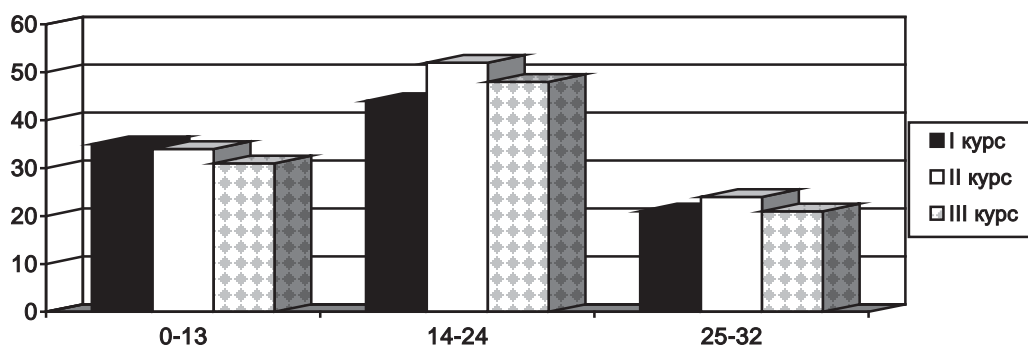


Рис. 1. Загальний рівень комунікабельності, %

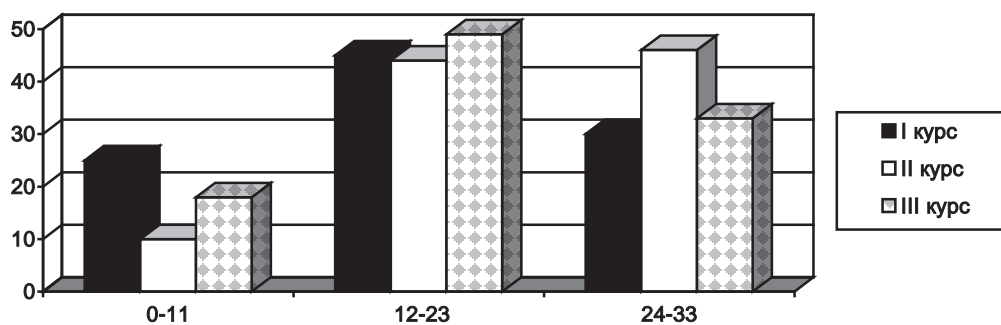


Рис. 2. Потреба в спілкуванні майбутніх молодших медичних спеціалістів, %

Діагностика типових способів поведінки в конфліктній ситуації (за допомогою тесту Томаса) дала можливість виявити головні тенденції (стилі) поведінки людини в конфліктній ситуації (рис. 3).

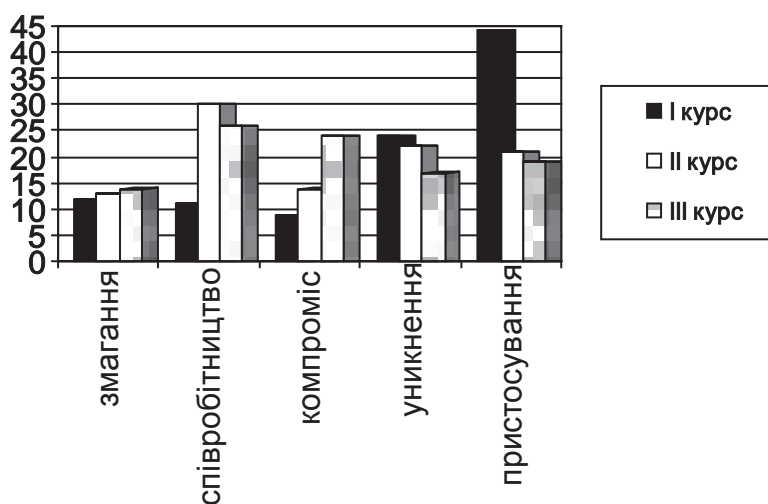


Рис. 3. Стилі поведінки особистості в конфліктній ситуації, %

У ході дослідження ми пропонували вибрати альтернативні судження щодо ситуацій звичайних дій, щоб виявити стратегії поведінки в конфліктних си-

туаціях (за Р. Блейк і Дж. Моутон). Студенти третього курсу віддають найбільшу перевагу стилю співробітництва (партнери прагнуть знайти вирішення проблеми, за якого буде досягнута мета та задоволені потреби кожного) і компромісу (партнери намагаються знайти задовільний баланс своїх інтересів та потреб). Досліджувані другокурсники віддають перевагу стилю співробітництва та уникнення (людина відмовляється від взаємодії, розуміючи марність своїх зусиль або ж відкладаючи взаємодію до кращих часів). Стиль пристосування (людина намагається створити умови для задоволення потреб партнером та досягнення ним своїх цілей) переважає в першокурсників. Одержані показники свідчать про важливі зміни, які відбуваються в розвитку комунікативного компонента в студентів різних вікових груп та адаптаційного періоду в навчальному закладі.

Підсумки діагностування показали, що в цілому розвиток комунікативної компетентності в майбутніх молодших медичних спеціалістів зростає (45%) порівняно з результатами першокурсників (21%) до другого курсу, а потім знову знижується до середніх значень (34%) (рис. 4).

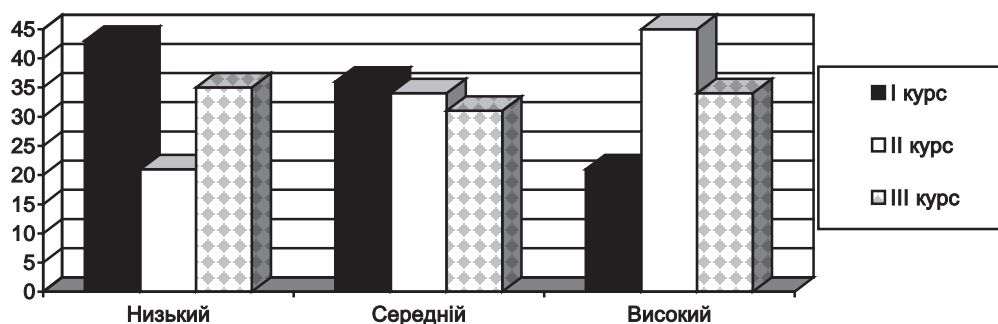


Рис. 4. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх молодших медичних спеціалістів, %

**Висновки.** Отже, результати проведеного аналізу й емпіричного дослідження свідчать про необхідність планування та реалізації заходів, які будуть сприяти формуванню та розвитку комунікативної компетентності молодшого медичного спеціаліста, оскільки суб'єкт-суб'єктні відносини в його діяльності при її високому рівні зумовлюють зростання потреби в спілкуванні. Це вказує на залежність комунікативної компетентності від рівня розвитку комунікативних якостей.

Забезпечення учасників міжособистісної взаємодії широким діапазоном комунікативних знань, формування в них комунікативних якостей, водночас гнучкості поведінки (адаптаційної мобільності), напрацювання певних стереотипів поведінки є необхідною складовою формування й розвитку комунікативної компетентності особистості.

На наш погляд, перспективною є робота з формування та розвитку в майбутніх молодших медичних спеціалістів комунікативних якостей, що є важливою складовою їх професійної діяльності, шляхом використання діяльнісного підходу та інтерактивних технологій у навчальному процесі. З цією метою нами розроблено програму, спрямовану на підготовку викладачів медичних коледжів до впровадження навчальних технологій комунікативного спрямування.



## Література

1. Бодалев А.А. Личность и общение / А.А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 272 с.
2. Дубчак О. Психологічні умови формування “гнучкої” особистості / О. Дубчак, В. Покладова, Н. Стефаненко // Нові напрямки творчого розвитку особистості школяра : матеріали доповідей та повідомлень науково-практичної конференції. – К., 2004. – С. 20–21.
3. Иванова С.П. Учитель XXI века: ноопсихологический подход к анализу профессионально-личностной готовности к педагогической деятельности / С.П. Иванова. – Псков : ПГПИ им. С.М. Кирова, 2002. – 228 с.
4. Исаева Т.Е. Классификация профессионально-личностных компетенций вузовского преподавателя / Т.Е. Исаева // Педагогика : научно-теоретический журнал. – 2006. – № 9. – С. 55–60.
5. Корнев М.Н. Соціальна психологія : підручник / М.Н. Корнев, А.Б. Коваленко. – К. : Київська книжкова фабрика, 1995. – 304 с.
6. Програма розвитку медсестринства України (2005–2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mozdocskiev.ua/view.php?id=4423>.
7. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология / Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д : Фенікс, 2000. – 544 с.
8. Стратегія формування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.
9. Філоненко М.М. Психологія спілкування : підручник / М.М. Філоненко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.
10. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / А.В. Хуторской // Эйдос : интернет-журнал. – 2002. – Режим доступу: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.